

Alternatif Bir Ekonomi Programı Sempozyumu
Gelir Dağılımında Adaletli Bölüşüm
Prof. Dr. Hasan Tekgüç

İki şeyle başlamak istiyorum. Son söyleyeceğimi en başta söyleyeceğim. Yani önce görüşümü söyleyip sonra bulguları söylemekten ise bulgulardan başlamak istiyorum. Bu benim bir meraktan kendi kendime yaptığım bir hesap. İbrahim Ekinci, Kısa Dalga web sitesinde de haberleştirdi. TÜİK'in enflasyon hesabına, son yıllardakine ben de inanmıyorum. Kendimce bir düzeltme yaptım enflasyon hesabı için.

Burada göstermek istediğim şey, mor olan resmi rakamlar. Bunlar medyan gelir, 2019 Aralık fiyatıyla. Yani fikir vermesi açısından, bu yıllık gelir. 50 bin küsur lira. O sene asgari ücret 2022 liraydı. Yani iki karı koca çalışırsa, yıllık işte 48 bin lira eder. Biraz üstü medyan gelir. Bu toplam hane geliri. Ve 2019 maksimum gibi. Ondan sonra resmi rakam morla devam ediyor. TÜİK'e göre şu anda 65 bin, pardon 2023, 65 bin. O da ne demek? 2019'un fiyatıyla 3 asgari ücret yıllık gelir.

Benim tahminim ise 2020 hadi Covid nedeniyle 2021-2022 tarihin en büyük, yani en daha doğrusu tarihin demeyeyim de, tutarlı ölçüm yapmaya başladığımızdan beri en büyük düşüşü. Yani gerçekten daha önce görülmemiş bir gelir yoksullaşma var 2021 ve 2022 yüksek enflasyon ortamında. Ve hala da, yani neredeyse 2013-2014 seviyesinde. 10 yıl kayıp demek bu milli gelirden.

Bunun gelir dağılımına etkisi, bu benim uzmanlık alanım, yani resmi verileri yine resmi verilerle başlayıp sonra değiştirerek daha doğru olduğuna inandığım hesaplar yapmak. Bu benim TÜBİTAK projemin bulguları. Maviler TÜİK'in resmi rakamları. Web Sitesinde nereye bakacağınızı bilerseniz bunlar o web sitesinde var. Halka açık bunlar. Kullanışlı bir web sitesi değil ama yani bulunabiliyor. Kırmızılar da benim hesaplarım.

En tepedeki yüzde 10'un milli gelirden aldığı pay hep yüzde 40'ın üzerinde diye hesaplıyorum ben. Resmi rakam yüzde 30'larda. Ancak 2021 ve 2022'deki kötüleşme ve 2023, Türkiye tarihinin en azından dediğim gibi saymaya başladığımızdan beri en kötüsü.

Fikir vermesi açısından Gamze hoca Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırdı da alakası yok. Türkiye'deki rakamlar Latin Amerika seviyesinde, 2022, Brezilya seviyesinin üstü. En zengin yüzde 10'un... Bu hane geliri. Yani şirketlerin içinde zenginlerin dağıtmadıkları karlar yok. Hanelere giden gelirler bunlar. Bunların üzerine bir de şirketlerin içinde tuttıkları, dağıtmadıkları karları koymadım. Gerçekten son birkaç yıl öncesi dönem ile karşılaştırılmayacak bir bölüşüm şoku var. Aslında en alttaki yüzde 50'nin payı genellikle yüzde 17-18'de Orada biraz iyileşme var 2010'ların içinde.

Dolayısıyla ben şöyle bir sunum hazırladım. Bu rakamları vereyim. Yani aklınızda olsun. Önce geçmişin muhasebesini yaparsak hem bu son yıllardaki büyük şoku, bölüşüm şokunu açıklamalıyız; hem 2000'ler içinde ne oldu da iyileşme var? Bunları da anlatmamız lazım.

Ve bir de özeleştiri yapalım. 1980 sonrası neoliberal dönem diye başlayan anlatıların da halkta bir karşılığı yok. İnsanlar böyle büyük bir fakirleşme falan hissetmiyorlar.

Uzun vadeli bakanlar. Bunu sokak röportajlarında da görürsünüz. Çok fazla yaşlı insan gençleri eleştirir. Eskiye göre şu andaki durumumuz çok daha iyi diye. Dolayısıyla biraz daha uzun vadeli bir perspektif yapacaksa önce bir nasıl düşünmemiz gerektiği üzerine biraz düşündüm.

Şahsi fikrim, bir dönemde olan her şeyi hükümete atfetmemeliyiz. Erdoğan kadiri mutlak değil. AKP iktidarı sırasında olanlar, AKP hükümetinin politikaları sayesinde olabilir. Bu politikalar yüzünden olabilir. Yani biri pozitif, biri negatif. AKP politikalarına rağmen olabilir. Dediğim gibi kadiri mutlak falan değil. Veya denk gelmiştir. Şans, şanssızlık bunlar da genellikle dış olaylar. Türkiye sonuçta dünyadan kopuk bir yer değil.

Örneklerimi sıraladım. Bunlarla ilgili akademik çalışmalar var. Double yollar sayesinde AKP iktidarı sırasında ihracat arttı. Son dönemde negatif faiz politikası yüzünden, yani yaptıkları yanlış politika yüzünden enflasyonu patlattılar. Erdoğan çok üç çocuk taraftarı. Pronatalist, teknik terim ile. Ona rağmen doğum oranları düşüyor. Yani kadiri mutlak değil. İstedğini yapamıyor. Tam tersi yönüne hareket ediyor. Bazen de şansı yaver gidiyor. Örnek çok. İşte 2000'lerin başında yurt dışından ucuza borçlanabildiler. 8 yıllık eğitim reformunun müspet bir yığın etkisi var. Kızların okula gitmesi, bunun emek piyasasından pek çok şeye... Bunların hepsinin meyvesi de AKP iktidarına denk geldi. Veya şanssızlıklar olarak da Covid-19'u düşünebilirsiniz. Yani Erdoğan iktidarının şanssızlığı.

Şimdi bunu niye anlattım? Çünkü sunumumun geriye kalanı AKP övgüsü gibi gelecek. İnsani gelişmişlik endeksine bakarsanız, gelişmişlik endeksi en hızlı artan ülke Çin 1, Vietnam 2. Tayland ve Türkiye'de 3 ve 4. Sıralama değişiyor. Yani dışarıdan Türkiye'ye bakanlar, hiçbir şey bilmeyen biri, sırf rakamlara bakarsa Türkiye'de işleri çok iyi görüyor. Onun için yani dışarıdan gelen gazeteciler bu kadar AKP sever. İnsanlar saçmalamıyor. İnsani gelişmişlik endeksinin alt başlıkları var. 3 tane bileşeni var. Ortalama endeks bu, eğitim en alttaki Düz çizgi. Küçük noktalar gelir. Sağlık da burada. Burada, ne kadar görebiliyorsunuz bilmiyorum ama insani gelişmişlik endeksinde Türkiye'deki artışın kaynağı gelir değil. Gelir en yavaş artan kalem. Çin'le karşılaştırabilirsiniz geliri. Dolayısıyla ekonomik rakamları, mili geliri şişirdikleri için, insani gelişmişlik endeksimiz artıyormuş gibi bir hikaye yok. Tam tersine o yavaş artıyor.

Sağlıkta, Çin'in gerisinde başlıyoruz 1990'da. Şu an Çin'den daha iyi bir endeks noktasındayız. Eğitimdeki artışımız da hakeza. Bunlar tabii ki tamamen miktar. Yani nitelik değil. En alttaki tablo okunmuyor ama, 1980'de Türkiye'de eğitim, ortalama eğitim 3 sene bile değilken 2019'da 8.1 yıla yükselmiş. Eğitimdeki büyük artış oradan. Sağlıkta artış da doğumdaki beklenen ömür 59 yıl bile değilken şu an neredeyse 78, şu an değil yani 2019'da 78 yıl. Büyük artışın nedeni bu iki kalem.

Gelelim 2003, bu yüzyıldan bahsediyoruz. Doğumların yüzde 21'i evlerde. Her bin doğum 5 anne ölümüyle sonuçlanıyor. Dünyaya gelen çocukların binde 37'si 5 yaşını görmüyor.

5 yaşında hayatta olan çocukların yüzde 12.2'sinin boyu yaşına göre bodur.

2018'e geldiğimizde, bunların hepsinde çok büyük iyileşmeler var. Eğitimdeki artış zaten çok. Bundan hiçbirine inanmıyorsanız, sayması en kolay şey boy. Ve karşılaştırmalı veriyorum dünya ile. Bunlar 19 yaşında insanların boyu. Yani oradaki 2019, 2000 doğumlular. 1985'ten başlıyor veri. Onlar da 1966 doğumlular. Türkiye'de kesintisiz bir artış var. Bence ipucu da burada ne olduğuna dair. İlk 5-6 yaştaki beslenmeniz boyunuzu bayağı belirliyor. Dolayısıyla 2019'a baktığımızda, bunlar 2000-2005 arasında beslenmişler. Onun bir nevi hesabı. Türkiye yine en iyilerden biri dünya karşılaştırmasında. Bir Doğu Asya daha iyi, tahmin edebileceğiniz gibi. Bir de petrol ile zenginleşen Suudi Arabistan iyi ama Türkiye de en iyiler arasında.

3 tane hipotezim var benim.

Hipotez Bir. Madem Türkiye'de her şeye neoliberalizm diyoruz. Çıktılar da epey müspet. O zaman yani, siyaset bilimi dersine girer öğrenci. Türkiye'nin neoliberal politikalar yaptığını öğrenir. Sonra benim dersime girer. İnsani gelişmişlik endeksinde lider olduğumuzu öğrenir. Buradan çıkaracağı bir tane hipotez var. Neoliberalizm çok müspet bir şey.

Benim hipotezim ise, esas gönlümden geçen iki ile üçün bir karışımı. Modernleşmenin yol açtığı şehirleşme vesaire... O kadar müspet etkileri var ki, siyasi veya neoliberal politikalar bunları domine edemiyor. Tam tersine, alttan gelen uzun vadeli değişim çok daha dominant. Üçüncü bir hipotezimiz de şey olabilir. Söylemin aksine pratikte AKP o kadar da neoliberal bir hükümet falan değil. Çok popülistler önce seçim kazanmak birinci hedefi.

Bence esas neden yapısal dönüşüm diyeceğim. Bu, modernleşme ve şehirleşmenin emek piyasasına yansması. Gamze Hoca da bahsetti. Çok uzatmayayım. Kendi hesabına ve ücretsiz çalışanlar, bunlar genel olarak tarımda çalışanlar, gittikçe kayboluyor. Onun yerine de şehirlerde istihdam artıyor. Ücretli toplum ne zaman olduk? Sigortalı ve ücretli çalışanların tüm çalışanlardaki oranının yüzde 50'yi geçtiği yıl erkeklerde 2011, kadınlarda 2016. Bayağı iyi. Şu anda yüzde 60, son 2024. Onun dışında yani, daha proleterleşme Türkiye'de yeni yeni tamamlanıyor.

Eğitimdeki dönüşüm çok hızlı. Yeni nesil, eskilere göre çok eğitilmiş. Annenin ilkokul bile bitirmemiş olması, kızının üniversiteye gitmiş olması Türkiye'de çok yaygın bir şey. Özellikle Batı ülkelerinde görebileceğiniz bir şey değil. Sadece 10 senede, istihdam yaşında bunlar herkes değil lise altı eğitimli olanların sayısı kadınlarda 3 milyona yakın azaldı. Üniversite mezunlarının sayısı da 3 milyon arttı. Aynı insanlar değil tabii ki, lise altından mezun olanlar, bir jenerasyon yaşlanıyor. Yeni jenerasyon alttan üniversite mezunu olarak geliyor. Çok az kadın kendi babaannesine benziyor Türkiye'de.

İstihdam oranları yavaş yavaş artıyor. Kadın istihdam oranı Türkiye'de çok düşük. Üniversiteli kadınların tecrübeleri diğer kadınlarla aynı değil. Görece daha yüksek bir oranda çalışıyorlar. Erkekler kadar değil ama onlar daha fazla çalışıyorlar. Orada bir kriz var. Zamanımız doldu zaten, konuşuruz. Artmayan üniversiteli ücretleri ve artmayan üniversiteli kadın istihdamı.

Çok kabaca söylemek gerekiyorsa, modernleşen ekonomi, daha zengin bir ülke, daha

formel, daha formel olduğu için de daha kolay vergilendirilen bir ülke. Yani harcamalar artık nakit değil çoğunlukla kartla yapılıyor. Herkes KDV'yi anında ödüyor vesaire. Daha fazla kamu geliri olunca da, bizim yani devleti minimize etmek isteyen sağ dünya görüşlü bir parti yok karşımızda. Amerikan sağının ideolojisinden farklı olarak, devleti minimize edeyim diye bir ideoloji yok.

Ne yapıyor? Veride geriye gidebildiğim kadar geriye gittim. Bunlar sağlık personeli, öğretmen personeli. Yani ne kadar harcadığımızdan değil de, insana dokunan sonuçta personel sayısı. TL olarak bakmak da sağlıklı değil, maaşlar çok değişiyor zaman içinde. Özellikle de son 50 yıla bakınca. Hepsinde artış var ve artış AKP'den önce başlıyor. Göstermek istediğim o. Çok uzun erimli bir modernleşme, alt akıntı dalga var ve o aslında Türkiye'de gördüğümüz şeyleri, karmaşık olguları açıklıyor. Benim refah devleti özetim şöyle. Türkiye'de hiçbir zaman zaten batılı anlamda, tam istihdam devleti anlamında bir refah devleti olmadı. O yüzden de çizgisel bir geriye doğru gitme yok. Zaman içinde koruma oranı da artıyor, sigortalı çalışan oranı arttığı için. Özellikle çok da uğraştıkları için değil. Ve esas büyük nedenler şehirleşmenin tamamlanması ve kayıtlı istihdam. O da AKP dönemine denk geldi, Erdoğan'ın şansı diyelim.

Aynı zamanda da AKP hükümeti bence bir tıkanma yaşıyor. Tıkanma yaşanmasının nedeni de, şehirleşme devam ederken onların geliştirdikleri bir politika seti var. İnşaata dayalı büyüme dediğimiz şey. Bu inşaata dayalı büyüme, şehirleşme tamamlanınca... Türkiye olarak şu an şehirleşmede pek çok Avrupa ülkesinden daha yüksek bir orandayız. Gidecek bir yer kalmadı yani. Türkiye'nin ötesi Singapur olmak. O da olmayacak. Ne yapacaklarını bilmiyorlar. Tıkanma.

Örnekler çok. Sağlık hizmetlerine erişim arttı ama son yıllarda ne vatandaş ne personel memnun. Okullaşma oranlarında artış var ama aynı zamanda da kaliteden şikayetçiyiz. Onu da özel okul oranlarındaki artıştan görüyoruz. İşsizlik de çok yüksek seviyede, hep aynı. Geniş tanımlı işsizlik artıyor son yıllarda, azalmıyor. Ar-Ge'ye o kadar yatırım yapıyoruz diye konuşuyoruz. Savunma sanayi, hariç ortada gösterecek dünya ile rekabetçi bir sektör yok. Fiziksel altyapı kaynaklarına son büyük kaynaklar aktardık 2013'ten sonra, kamu özel işbirlikleri. Ama bunların verimli olmadıkları artık aşikar, tartışmaya gerek yok. Çanakkale Köprüsü, Üçüncü Köprü vesaire.

Özeti geçiyorum, zaten konuştum. Benim şahsi fikrim, hipotez 2'nin neoliberalizm söylemine nazaran Türkiye'yi daha iyi açıkladığı. Bunu nasıl anlamlandırıyorum? Bir dönüşüm var. İnkâr etmek bence iletişim açısından kendi ayağına sıkılmak olur. İnsanlara siz sömürü arttı, fakirleştiniz dersenez; insanlar da kendi deneyimlerini hatırlayarak bunun doğru olmadığını size söylerler ve dinlemezler.

Aynı zamanda da bir tıkanma var. Tıkanma da tam şeye denk geliyor zaten, 2017-2018 gibi artık inşaat balonlarıyla, inşaata dayalı büyüme ile sürdürmemelerinden. Bunun da çok güzel bir örneği bence ucuz kredi meselesi. Aynı politika 2010'ların 2000'lerin içinde işe yararken; 2021'de, 2022'de enflasyonu patlattı ve görülmemiş bir yoksullaştırmaya yol açtı. Bir de kötüsü bunun yani, artık hepimiz, çoğunluğumuz ücretliyiz. Köyden bir şey gelmiyor. Yani sabit gelirlilerin reel olarak ücreti düşünce alternatifimiz yok.

Teşekkür ederim.